

(*La Puny*, t. 4, XXIV, 375, més complet s.v. *alabrai*, 351b49).

L'antiguitat i catalana robustesa d'aquest mot queda eloqüentment reflectida, per la seva repercussió medieval en la llengua dels pobles aliats i veïns. L'aragonès Diego de Leon, de la Cort napolitana del Magnànim, escriu el vers «por mucho que se *talae* / --- ella cae / ---» (*Canc.* de Stúñiga, 227, c. 1450); així ha estat heretat de l'antiga Sicília bilingüe en el sicilià modern: «tutti li cimiddi di l'aulivi, mirmicatizzi ca fannu piatà! Ccà, basta nèscri fora e *taliari*...», Pirandello (*Liola*, I, ed. 1958, p. 648): on veiem els catalanismes (com ho deuen ser *taliari* 'mirar, contemplar, llambregar' i potser *cimiddi* < cimells, i *ccà*) frec a frec dels vells hellenismes de l'Akràgantos (> Girgenti, on nasqué l'il·lustre autor del *Mattia Pascal* $\mu\upsilon\pi\tau\eta\chi\acute{\iota}\omega$ 'menjar (els insectes)', de $\mu\upsilon\pi\mu\eta\zeta$ 'formiga'. En fi, el mot apareix comunicat a parlars castellans amb contactes catalans menys directes: com *atalayar* 'veure de lluny' tr.: «El àguila cabdal canta sobre la faya / todas las otras aves de allí las *atalaya*», Arx. de Hita (270b); JHernández, *Martín Fierro* (ed. Tiscornia, 357).

La forma amb *a*, *atalaiar*, és certament genuïna en la nostra llengua, formada amb prefix *a*- (cf. *accontentar/co-*, *aconsellar/co-* etc.), però no la sé documentada en autors fins a la Renaix. (en lèxics veiem ja Busa-N., Lacav. i àdhuc *DTO.*, si bé com a variant de *ta-*). De tota manera es tracta de grans autors de pur llenguatge, i és també la forma usada popularment en majoria, i en paratges de llenguatge ben conservador: «he d'anar a *atalaià* les bèstis» m'anotava jo a St. Aniol d'Àguja, aquell 2 de novembre de 1926 que...; «la noia a Figueres, en el firal de la pujada del Castell, *atalaiava* una colla de tocínets que havien dut a vendre», Pous Pagès (*Per la Vida*, 61.12).

En altres sentits: «me'n vai *atalaià*», em confiava un bosquerol, a StMartí d'Albera (1960), «*atalayar*: regardest», nota que em passava l'amic Francis quan el vaig visitar a Vingrau el 1960, aquell poble rossellonès fronterer (de parla més aviat lldg.).

Així *atalaiar-se* 'adonar-se, pendre consciència de'. Ens entendreix el gran crític i filòleg MrnAguiló, conscient de la seva vocació predominant confiant-nos modestament, en versos juvenils, c. 1850: «les barquetes d'ara / són d'esberles del meu cor: / a la corrent de les llàgrimes / cantussejant les amoll, / sens esmentar-ne si suren / o se'n van totes a fons; / ni em cal pas *atalaiar-me'n*: / Massa sé, quan les componc, / que cap, cap, d'eixes barquetes / arribarà mai a port» (*Antol.* Po. 1975, 56). «No en feia poc de temps que se n'havia *atalaiat* de les mirades de l'Adela ---», Coromines (c. 1904, *La Dona Lletja* IV, en *A Recés*, p. 172); «ho feia --- sense que el Ros se n'*atalaiés*», Víctor Català (*Ombrivoles*, 62).

També *atalaiar* tr., sovint en Ruyra, sigui amb el matís de 'contemplar': «em vaig posar a passejar sobre el marge *atalaiant* el paisatge» (*Par.*, 46); sigui amb el d'albirar a distància: «Així que hi fórem arribats ja *atalaiàrem* en Xaneta ---»; «Des del balcó s'*atalaiava*

un bon tros de carrer» (*Par.*, 25, 95); o bé, en construcció absoluta: «es capità des lladres tornava *atalaiant* de sa boca de sa cova, y m'afina en Massot ---», AMAlcover; «al girar per un revolt, s'aturà de sopte, *atalayant* al lluny altra vegada ---», Pons Mass. (*Trascant p. l. S.*, 18).

Ara bé aquest és un dels verb que han sofert el conegut descarrilament morfonològic propi dels parlars cat. orientals (bal. i ross. inclosos, és clar), però no estrany al cat. occid. pirinenc: *ataleio* 'jo veig', narra Jlluís Pallarès dels seus records pastorils, en *Pastors i Tempestes*, p. 5; i a la Vall d'Àneu: «*ataleà*: darse cuenta; fijarse» (Cel. Pol, 27); tal com *esguerra, desguiterra, espaterra, treu, neda, tenca, sebre, quebre*, la forma *ataleia* se superposa a *atalaia*. Almenys així que el lligam semàntic amb la *talaià* guerrera, i de vigilant aguaitador, s'aflluixa. Perquè per adonar-se d'una cosa cal, com diu Cel. Pol, 'fixar-hi l'atenció'.

I així *ataleiar-se* pren el sentit de 'concentrar l'atenció', 'ocupar-se intensament a fer una cosa'. L'artista absorbit a copsar, a aferrar el matis del color, de l'hora, sense fer cas de la pobra, gentil, admiradora: «mirava am molta atenció un balcó tancat que hi havia sobre 'l pati; jo, *ataleiat* am la feina, contestava am monosíl·labs; i, creient que 'm destorbava: —Bé, doncs —va dir— me'n vaig fins a dalt», Russinyol (ja recordem la tristor d'aquella fi, a punt de naufragar en el mamònic menyspreu, si l'artista pensador no s'hagués revoltat), *El Pati Blau* (ed. L'Av., 47).

Pot tractar-se, en efecte, d'ocupació seriosa. Però no cal treball de cap mena: també a l'hora de fer mal per brutal diversió: «L'hereu ferrer, que havia arrossegat fins allí una tola desmesurada, i la batia enrajat, amb la maça de matar jueus; tots ells, *ataleiat*s a su-perar-se, no obrien la boca, ni tan sols reien», Coromines (*L'Avi dels Mussols*, XIV, p. 209). Hi ha sentiment ofegat per la dèria: «—Digues-me: suara en què pensaves? —A fe, no pas en tu, brigant; prou m'estava *ataleuada* amb el trebai» dissimula l'enamoradeta garrotxenca, Massó Torrents (*Croquis Pir.* I, 40); sentiment enyorívol: «may més sortija: ja no experimentarem més aquell afany que sentíam, *ataleyats* en fer banderetes, salomons y llargandaixos», Pons Mass. (*Colla del C.* VII, 68); «als tretze tot just complerts, què podia *ataleyar-la*, fora d'anar bonica?». I acaba no havent-hi ja complement de cap mena: construcció absoluta, dèria absoluta acaparadora: «provà d'escriure, d'estudiar, d'*ataleyar-se*, mes el cervell ---», id., *L'Àuca de la Pepa*, 14, 165.1f.

La *taleia*, la *taleia!* ja hi hem arribat. Mot vulgar? Noble en la ploma de Maragall i els seus èmuls de la gran escola moderna, enlairadora de la paraula viva, de la viva parla: «un temps de ma juvenesa, que em va entrar una forta *taleia* de fer-me solitari», *Enric d'Offerdingen* (O. C. Per. I, 609). La vella mare, aquella de les cançons boscanes, que li han tancat el fill amb els qui estaran en capella, li conta després: «aquell pollastre --- vaig guardar-lo fins a l'últim, am la *taleia* de que tornaries ---», Coromines (*Presons Imag.*, 196); «tant com s'aprofita el dia amb la *taleia* del